

УДК 332.146.2

Крістіна Євгеніївна БАБЕНКО

кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувачка кафедри менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія, Україна, e-mail: babenko.nauka@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7227-886X>

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Бабенко, К. Є. *Науково-теоретичне обґрунтування сутності розвитку територій*. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. : М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2019. № 2-3 (70-71). С. 21–28.

Анотація. У статті здійснено науково-теоретичне обґрунтування сутності розвитку територій. З метою вивчення та детального аналізу поняття «розвиток» у роботі узагальнено існуючі підходи до розвитку в контексті визначення його цілей, серед яких виділено: функціонально-ресурсний, системний, поведінковий, кластерний, стратегічний, сценарний. Визначено, що за змістовним наповненням розвиток представляє собою комплекс змін, за допомогою яких соціальна система, яка орієнтована на задоволення основних потреб і запитів окремих людей і груп населення, рухається від стану загальної незадоволеності до нових більш сприятливих матеріальних і духовних умов життя. Обґрунтовано, що ефективність розвитку території характеризує стан регіону як соціально-економічної системи, яка відображатиме характерні особливості різного роду економічних, соціальних та інших явищ у процесі вдосконалення його функціонування й у контексті задоволення їм певних суспільних потреб. Доведено взаємозв'язок між забезпеченням розвитку території та вирішенням багатьох територіальних соціально-економічних проблем. Виявлено ключові ознаки розвитку території, а саме: стійкість та збалансованість. Досліджено теорії регіональної політики, які було класифіковано у три групи: теорії розміщення, теорії регіонального зростання і теорії державного регулювання економічного розвитку. Виявлено внутрішні чинники розвитку території, серед яких найбільший вплив мають: територіальні, адміністративні, економічні, інституційні, демографічні, організаційні. Доведено важливість побудови терміносистеми економічного розвитку території, яка сприятиме схематизації структури даного поняття та його більш ґрунтовній інтерпретації.

Ключові слова: розвиток регіону; зростання; функціонування; активізація розвитку територій; територіальні проблеми; стійкість; збалансованість.

Кристина Евгеньевна БАБЕНКО

кандидат физико-математических наук, доцент, заведующая кафедрой менеджмента,
Украинская инженерно-педагогическая академия, Украина, e-mail: babenko.nauka@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7227-886X>

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ
СУЩНОСТИ РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ**

Бабенко, К. Е. *Научно-теоретическое обоснование сущности развития территорий*. Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов / Под ред. : М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2019. № 2-3 (70-71). С. 21–28.

Аннотация. В статье осуществлено научно-теоретическое обоснование сущности развития территорий. С целью изучения и детального анализа понятия «развитие» в работе обобщены существующие подходы к развитию в контексте определения его целей, среди которых выделены: функционально-ресурсный, системный, поведенческий, кластерный, стратегический, сценарный. Определено, что по содержанию развитию представляют собой комплекс изменений, с помощью которых социальная система, ориентированная на удовлетворение основных потребностей и запросов отдельных людей и групп населения, движется от состояния общей неудовлетворенности к новым более благоприятным материальным и духовным условиям жизни. Обосновано, что эффективность развития территории характеризует состояние региона как социально-экономической системы, отражающую характерные особенности разного рода экономических, социальных и других явлений в процессе совершенствования его функционирования и в контексте удовлетворения им определенных общественных потребностей. Доказана взаимосвязь между обеспечением развития территории и решением многих территориальных социально-экономических проблем. Выявлены ключевые признаки развития территории, а именно: устойчивость и сбалансированность. Исследованы теории региональной политики, которые были классифицированы в 3 группы: теории размещения, теории регионального роста и теории государственного регулирования экономического развития.

Выявлены внутренние факторы развития территории, среди которых наибольшее влияние имеют: территориальные, административные, экономические, институциональные, демографические, организационные. Доказана важность построения терминосистемы экономического развития территории, которая будет способствовать схематизации структуры данного понятия и его более основательной интерпретации.

Ключевые слова: развитие региона; рост; функционирование; активизация развития территорий; территориальные проблемы; устойчивость; сбалансированность.

Kristina BABENKO

PhD in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Head of Management Department,
Ukrainian Academy of Engineering and Pedagogy, Ukraine, e-mail: babenko.nauka@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7227-886X>

SCIENTIFIC AND THEORETICAL JUSTIFICATION OF THE ESSENCE OF TERRITORIES DEVELOPMENT

Babenko, K. (2019). *Scientific and theoretical justification of the essence of territories development*. Ed.: M. Zvieriakov (ed.-in-ch.) and others [Naukovo-teoretychne obhruntuvannia sutnosti rozvytku terytorii; za red.: M. I. Zvieriakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen' (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 2-3 (70-71), pp. 21–28.

Abstract. The article presents the scientific and theoretical justification of the essence of territorial development. For the purpose of study and detailed analysis of the «development» concept, the work generalizes existing approaches to development in the context of its goals determining, among which are distinguished: functional-resource, systemic, behavioral, cluster, strategic, scenario. It has been determined that, by meaningful content, development is a complex of changes by which a social system, which oriented on satisfying the basic needs and needs of individuals and population groups moves from a state of general dissatisfaction to new more favorable material and spiritual living conditions. It is substantiated that the effectiveness of a territory development characterizes the region state as a socio-economic system, which will reflect the characteristic features of various economic, social and other phenomena in the process of improving its functioning and in the context of meeting certain social needs. The relationship between ensuring of the territory development and the solution of many territorial socio-economic problems is proved. The key features of the territory development were identified, namely: sustainability and balance. Theories of regional policy are investigated, which were classified into 3 groups: placement theories, regional growth theories and theories of state regulation of economic development. Internal factors of the territory development are identified, among which the most significant influence is: territorial, administrative, economic, institutional, demographic, organizational. An importance of term system building of the territory economic development, which will contribute to the schematization of this concept structure and its more thorough interpretation, is proved.

Keywords: region development; growth; functioning; territorial development activation; territorial problems; sustainability; balance.

JEL classification: O130; O400; R110; R580

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.2-3\(70-71\).2019.21-28](https://doi.org/10.33987/vsed.2-3(70-71).2019.21-28)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний розвиток системи публічного управління в Україні спрямований на активізацію регіональної політики органів державної влади та місцевого самоврядування, що посилює, зокрема, й пошук нових векторів розвитку окремих територій. Так, Уряд України, починаючи з 2014 року, щороку збільшує обсяг державної підтримки розвитку регіонів та громад: у 2019 році передбачено 84,1 млрд. грн. на реалізацію 79 програм державної підтримки розвитку територій. Незважаючи на відмінності та особливості вітчизняної регіоналістики органи місцевого управління намагаються відшукати такі інструменти територіального зростання, які б вписувалися у загальнодержавні концепції та спонукали до застосування сучасних інноваційних технологій, не втрачаючи, при цьому, своєї унікальної місцевої специфіки. Разом з тим, відсутність системної співпраці, непоширеність кращого світового та вітчизняного досвіду нововведень, неоднорідність соціально-економічного потенціалу територій спричиняють пошук ефективних методів, інструментів та засобів управління на

рівні регіонів та у цілому по країні. З огляду на це, тематика дослідження є затребуваною та актуальною на сучасному етапі вітчизняного державотворення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню науково-теоретичних положень та прикладних основ з питань розвитку територій присвячені напрацювання відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: О. Берданова [1], В. Вакуленко [1], Г. Васильченко [2], Б. Гречаник [2], Н. Гринчук [1], О. Єргунова [3], М. Канадець [2], М. Портер [4], Ю. Сурмін [5] та ін. Так, Ю. Сурмін визначає розвиток як якісні перетворення субстрату, структури, зв'язків і функцій системи, що здійснюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Це підтверджує твердження, що важливим у контексті дослідження розвитку територій є обґрунтування чинників впливу на нього. Інші українські вчені (Берданова О., Вакуленко В., Гринчук Н.) акцентують увагу на тому, що особливість регіонального розвитку полягає в ефективному та раціональному використанні потенціалу державних і місцевих людських, інституційних, фінансових та матеріальних ресурсів. При цьому погоджуються з Б. Гречаник, Г. Васильченко та М. Канадець, що розвиток регіону – це такий режим функціонування регіональної системи, який забезпечує позитивну динаміку характеристик якості життя за рахунок сталого і збалансованого відтворення соціального, економічного, ресурсного й екологічного потенціалів території. У контексті системного та цільового підходів визначає розвиток О. Єргунова, на думку якої розвиток завжди має спрямованість, яка визначається метою або системою цілей. При цьому, якщо ця спрямованість позитивна, соціально корисна, то вказують на прогрес, якщо вона негативна – регрес або деградацію. У свою чергу, М. Портер у своїй науковій статті досліджує основні факти про регіональний економічний розвиток, структуру регіональних економік і ролі кластерів в економіці США. Він зазначає, що розвиток регіональних економік значною мірою визначається силою локальних кластерів, життєздатністю і численністю інновацій. Незважаючи на доволі значну кількість наукових публікацій у цій сфері й досі простежується різноплановість підходів до розуміння сутності та змісту розвитку територій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Надзвичайно динамічні та складні події останніх років призвели до значних змін у національній економіці, а фінансово-економічна нестабільність, яка загострилася і надалі залишається неподоланою, та розпочаті процеси децентралізації влади і фінансових ресурсів, формують нові вимоги щодо досягнення сталого розвитку України загалом та її територій зокрема. Адже необхідно швидко виявляти та вирішувати проблеми, удосконалювати курс економічних реформ та забезпечувати економічну безпеку на всіх рівнях. Здійснення цих завдань передбачає пошук ефективної конструкції регіональної економіки, виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз. Особливості розвитку складних соціально-економічних систем, до яких належать території країни, обумовлюють доцільність залучення до процесу діагностики особливої концептуальної методології. У зазначеному контексті посилюється увага до питань науково-теоретичного обґрунтування сутності економічного розвитку територій.

Постановка завдання. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування сутності розвитку територій. Для досягнення поставленої мети сформовано такі завдання: визначити сутність розвитку територій; проаналізувати існуючі підходи до розвитку територій; обґрунтувати та згрупувати можливі чинники розвитку територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі можна зустріти визначення розвитку регіону як прогресивної зміни його внутрішньої соціально-економічної структури. Але таке трактування не дозволяє визначити, які зміни будуть вважатися прогресивними і які критерії повинні при цьому використовуватися. Варто зазначити, що відповісти однозначно на ці питання неможливо, що пояснюється відсутністю єдності думок серед економістів і відмінних рис кожного регіону як щодо економічної та соціальної структури, так і за масштабами і векторами його розвитку. Під територіальним розвитком російський науковець О. Єргунова розуміє найбільш загальний підхід до державних завдань управління розвитком, що спирається на системно-структурні уявлення про цілісність країни. Це визначення дається у більш узагальненому вигляді, якщо ж його деталізувати,

то маємо наступне трактування: «розробка єдиної схеми територіального розвитку країни у поєднанні з інструментами бізнес-активності, з примноженням соціального капіталу і з централізованим державним втручанням у стихійний процес реструктурування простору» [3]. Варто зазначити, що сучасне трактування розвитку території переважно розходиться з домінуючим раніше підходом, коли розвиток території ототожнювали з розвитком продуктивних сил регіону. Зростання виробництва, безумовно, є важливим і необхідним у контексті забезпечення соціальних стандартів рівня та якості життя, але якщо він супроводжується деградацією навколишнього середовища, порушенням соціально-демографічних пропорцій та іншими проявами незбалансованості економіки, соціальної сфери, екології та демографії, то таке зростання не може ототожнюватися з розвитком території.

Отже, необхідно акцентувати увагу на тому, що у сучасному науковому і практичному середовищі існує декілька підходів до розвитку територій. Аналіз наукової літератури дозволив визначити основні підходи до розвитку територій залежно від їх цілей (рис. 1) [1–8].

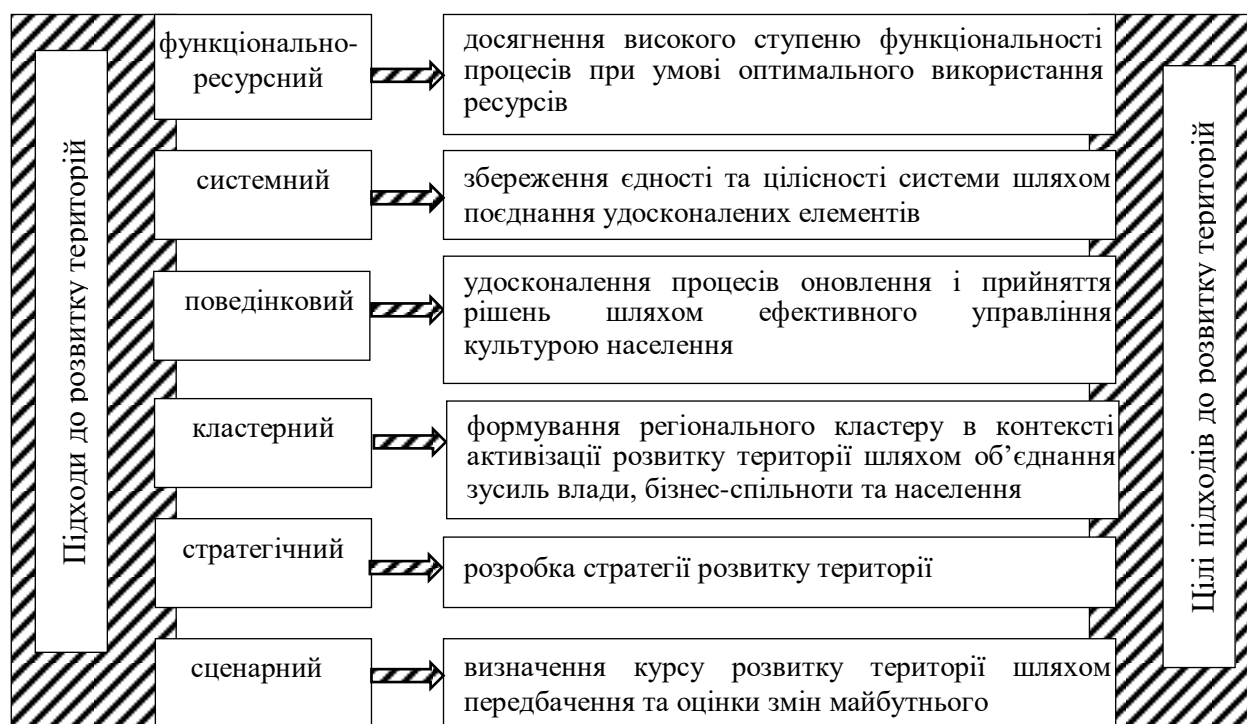

Рис. 1. Підходи до розвитку територій та їх цілі (розроблено автором)

За результатами проведеного дослідження було визначено, що розвитку території як економічній категорії притаманне амбівалентне тлумачення. Але кожен із представлених наукових підходів не спростовує один одного, а навпаки доповнює змістовне наповнення категорії новим якісним розумінням економічної природи розвитку території. Так, функціонально-ресурсний підхід передбачає оптимальне використання всієї сукупності різних видів ресурсів, необхідних для розвитку території. Поведінковий підхід акцентує увагу на удосконаленні процесів оновлення і прийняття рішень шляхом ефективного управління культурою населення. Найбільш популярним підходом щодо розвитку територій є стратегічний, адже він передбачає формування стратегії як перспективи розвитку території в існуючих умовах функціонування економіки.

Кластерний підхід до розвитку територій не тільки дозволяє вибудувати стратегічний діалог між органами влади та професійним співтовариством, але й слугує інструментом стимулювання інновацій на регіональному рівні, підвищення ефективності державної політики за рахунок реалізації комплексних програм підтримки, підключення інститутів розвитку. Кластерний підхід в активізації розвитку території є більш виправданим у

національних українських реаліях з урахуванням важливості модернізації та прагнення до інноваційного зростання вітчизняного народногосподарського комплексу. Варто зазначити, що на сьогодні опубліковано велику кількість наукових і практично орієнтованих робіт, присвячених питанням позитивного розвитку кластерів у територіальних межах регіонів. Так, родоначальником кластерної теорії прийнято вважати М. Портера, який окреслив кластер як «географічно обмежену групу компаній, постачальників, провайдерів послуг і асоціативних інститутів відповідної сфери, пов'язаних взаємовідносинами різних типів» [4, с.109]. Розвиваючи теорію М. Портера, М. Енрайт ввів у науковий обіг поняття «регіональний кластер», розглядаючи його як кластер, локалізований у просторі, в межах одного міста і прилеглих територій, що включає практично всі ланки, а також широкий діапазон учасників одного рівня ланцюжка створення вартості.

Досліджуючи застосування кластерного підходу на регіональному рівні, варто погодитися з позицією М. Портера з приводу того, що регіони повинні зосередитися на підвищенні продуктивності всіх кластерів, у яких вони мають значиму позицію у більшій мірі, ніж намагатися мігрувати до більш «бажаних» кластерів». При цьому, регіональні органи влади повинні сконцентрувати зусилля на аналізі бар'єрів для реалізації кластерних ініціатив та можливостей їх усунення, фінансування на принципах державно-приватного партнерства проектів з розвитку регіональних кластерів, перш за все у частині розвитку науково-освітньої складової кластера, інтеграцію кластерного підходу в регіональні стратегії, програми та проекти.

Для багатьох областей застосування кластерного підходу в активізації розвитку територій дозволяє об'єднати організаційно-економічні зусилля керівників еліт у регіоні, бізнес-спільноти та інтереси населення, задіяного у роботі підприємств і науково-дослідних організацій, а також населення, що споживає регіональну продукцію. При цьому, в кожному територіальному утворенні існують галузі, які виступають у ролі ведучих у цьому процесі, і галузі, які виступають відомими і «підтягуються» за ними, сприяючи виведенню економіки території на новий якісний рівень. Однією з головних установок розвитку бізнесу на основі формування кластерів у регіоні прийнято відносити формування умов сприятливої для бізнесу конкуренції, що передбачає поєднання з ефективною кооперацією, нерідко забезпечує синергетичний ефект. Окрім цього, у контексті цього підходу виділяють наступні типи територіальних кластерів: 1) орієнтований на розвиток інфраструктури (спрямований на впровадження продуктивних інновацій, застосування нових технологічних рішень у виробництві та процесі організації праці); 2) орієнтований на інновації (створюється на підставі впровадження нової інноваційної структури, яка не використовувалася раніше у даному регіоні); 3) орієнтований на перетворення існуючої промисловості (створюється на основі перетворення відповідно до сформованих сучасних реалій існуючої промисловості в регіоні); 4) орієнтований на творче запозичення позитивного зарубіжного досвіду (передбачає придбання та розробку на території розміщення кластера технологій та структури взаємодії).

Варто зазначити, що у науковій літературі виділяють також й інші підходи до розгляду розвитку територій. Серед інших можна виділити: системний, результативний, сценарний. Так, без застосування системного підходу проводити дослідження систем мезорівня, до яких і відносяться регіони, безглуздо. Застосування системного підходу дозволяє забезпечити планові структури такою інформацією, яка необхідна для прийняття управлінських рішень як у часі, так і у просторі. Це, у свою чергу, забезпечує узгодженість рішень між собою за напрямками і ресурсів, що дозволяє досягти реалізації інноваційних програм розвитку територій з найбільшою ефективністю. Трактуючи розвиток територій у рамках результативного підходу здійснюється у контексті питань оцінки рівня розвитку територій, тому є вторинним і більш уточнюючим. Краще та більш правильно орієнтуватися на комбінований варіант, який об'єднує функціонально-ресурсний, системний і результативний підходи, що дозволяє відображати як стан розвитку, так і результативність його дії.

Необхідно зазначити, що досліджені підходи до категорії «розвиток територій» дають можливість проведення детального аналізу стану, рівня та ефективності розвитку окремо взятих територій у порівнянні з іншими регіонами. Але варто акцентувати увагу на тому, що найчастіше в економічній літературі розвиток ототожнюється з поняттям зростання. Так, у трактуванні деяких вчених [9] економічний розвиток може бути розглянуто як особливий вид економічного зростання, що забезпечує розвиток економічного суб'єкта і його потенціалу. У розумінні інших дослідників економічний розвиток є синонімом підвищення темпів економічного зростання. Погоджуючись з думкою О. Ігошина та А. Черьомухіна [10] про неприпустимість синонімічності понять розвитку і зростання, адже поняття розвитку є більш широким, ніж поняття зростання, було здійснено узагальнення підходів вчених щодо визначення понять «розвиток», «зростання», «функціонування» та виокремлено їх змістовну складову сутності. Так, більшістю вчених розуміється: під зростанням – підвищення розмірів або числа об'єктів, під функціонуванням – стаціонарний процес або сукупність процесів; сукупність всіх збалансованих і тому не спонукаючих розвиток системи процесів [6; 11]; дія; під розвитком – багатоплановий процес; перехідний процес; незворотна, спрямована закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; якісні перетворення структури, зв'язків і функцій системи, що здійснюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Отже, зростання є позитивною динамікою розвитку, тоді як функціонування – процесом, який спонукає розвиток. Варто зазначити, що спрямованість мети цих понять можна об'єднати у такі цілі розвитку, як: збільшення пропозиції та доступність необхідних для підтримки життя товарів і послуг; підвищення рівня життя населення, зростання матеріального добробуту, особистого і національного самоусвідомлення; надання особистості й суспільству в цілому великих можливостей вибору в економіці та соціальній сфері.

Таким чином, за своїм змістовним наповненням розвиток це комплекс змін, за допомогою яких орієнтована на задоволення основних потреб і запитів окремих людей і груп населення соціальна система рухається від стану загальної незадоволеності до нових сприятливішим матеріальним і духовним умовам життя. У цьому контексті ефективність розвитку території буде являти собою комплексну категорію, що характеризує стан регіону як соціально-економічної системи, яка відображатиме характерні особливості різного роду економічних, соціальних та інших явищ у процесі вдосконалення його функціонування і в контексті задоволення їм певних суспільних потреб.

Варто зазначити, що забезпечення розвитку території нерозривно пов'язано з вирішенням багатьох територіальних соціально-економічних проблем і є одним з основних регуляторів формування потенціалу розвитку територій. Це обумовлено: 1) переважно інтенсивним характером розвитку економіки, що обов'язково пов'язано з комплексним вивченням соціально-економічних процесів і їх територіальних особливостей; 2) посиленням впливу досягнутої якості життя на розвиток територій; 3) можливістю забезпечення комплексного підходу до вирішення територіальних проблем у процесі вдосконалення територіальної організації; 4) необхідністю обліку взаємозв'язків і взаємозумовленості економіки і навколишнього природного середовища. Найважливішими ознаками розвитку території є: стійкість, тобто тривале збереження умов відтворення потенціалу території (його соціального, природно-ресурсного, господарського середовища); збалансованість розвитку території, тобто дотримання для кожної регіональної системи певних пропорцій основних складових її потенціалу.

Аналіз розвитку регіонів і чинників, що позитивно впливають на згладжування регіональних диспропорцій, є сферою підвищеного інтересу для економістів, напрацювання яких присвячено питанням регіональної політики. Детальне дослідження існуючих теорій регіональної політики дозволило визначити основні 3 групи: теорії розміщення, теорії регіонального зростання і теорії державного регулювання економічного розвитку. Варто зазначити, що теорії економічного зростання регіону в багатьох своїх аспектах базуються на теорії розміщення, що є досить логічним, адже економічне зростання регіонів безпосередньо

залежить від процвітання господарюючих суб'єктів у цьому регіоні, а теорії розміщення якраз і вивчають питання, відповідно до яких принципів підприємці обирають між регіонами. Отже, серед трьох груп теорій саме теорії розміщення вважаються базовими. У свою чергу, виділення чинників розвитку територій є базисом для ефективного управління регіональним розвитком регіонів з урахуванням раціонального їх використання. Їх детальне вивчення та узагальнення дозволяє виокремити наступні групи чинників розвитку територій з визначенням їх впливу: територіальні (ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, транспортно-географічного положення, кліматичного та туристично-рекреаційного потенціалу сприятиме не тільки раціональному використанню потенціалу та ресурсів, але й комплексному розвитку регіону); адміністративні (забезпечення якості регіонального менеджменту та відкритості влади для діалогу з суспільством призведе до підвищення рівня знань регіональних менеджерів і поліпшення якості надання державних послуг); економічні (підвищення рівня використання трудових ресурсів, капіталу, землі, підприємницьких здібностей, інновацій, науково-технічного потенціалу дозволить збільшити продуктивність праці та фондівіддачу, оптимально розвивати галузі та забезпечити збалансованість внутрішньо регіональних ринків); інституційні (ефективна реалізація формальних і неформальних правил та інформаційних ресурсів сприяє використанню краудсорсингу завдяки появі краудсорсингових ресурсів – інтернет-майданчиків, які формуються для збору і аналізу великої кількості ідей і пропозицій); демографічні (детальне дослідження вікового складу населення, його доходів, тривалості життя, народжуваності та смертності дозволить розробити та реалізувати комплекс заходів, що спрямовані на стимулювання народжуваності й збільшення тривалості життя); організаційні (підвищення ефективності використання наявних організаційних структур сприятиме розвитку їх інфраструктури з диверсифікацією в галузевому і територіальному аспектах). Головною метою процесу підвищення ефективності використання зазначених чинників є «переміщення» території з категорії «менш успішних» у категорію «найбільш успішні» з урахуванням класифікації регіонів за допомогою застосування інструментів регіонального управління.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, у роботі виділено та детально досліджено підходи до розуміння сутності розвитку територій у контексті сформованих цілей, серед яких: функціонально-ресурсний, системний, поведінковий, кластерний, стратегічний, сценарний. Визначено, що розвиток території – це процес, який спрямований на оптимальне використання природних і людських ресурсів певної території для забезпечення належного рівня добробуту та якості життя у цій місцевості. Але варто розуміти, що добробут і якість життя залежать не тільки від наявності вільного часу, доступу до освіти та інших соціальних послуг, відчуття безпеки і справедливості, але й від економічних чинників зайнятості та доходу, так званих «ринкових вартостей». Доведено, що детальне дослідження ключових складових поняття «розвиток» сприяє виокремленню взаємозв'язків між досліджуваними категоріями та обґрунтуванню структурно-змістовних особливостей даного поняття. Тому перспективами подальших досліджень є побудова терміносистеми економічного розвитку території, яка представлятиме собою певну схематизовану структуру знань, що дозволить більш ґрунтовно інтерпретувати сутність поняття.

Література

1. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М. *Інструменти регіонального розвитку в Україні*. Київ : НАДУ, 2013. 286 с.
2. Гречаник Б. В., Васильченко Г. В., Канадець М. В. *Регіональна соціально-економічна політика*. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2012. 404 с.
3. Ергунова О. Т. *Современные тенденции и проблемы развития территорий* // Министерство образования и науки Рос. Федерации, Уральский федеральный университет. Екатеринбург : Издательство Уральского ун-та, 2018. 168 с.
4. Портер М. Е. *Экономическое развитие регионов*. Пространственная экономика. Москва. 2007. № 1. С. 108–132.

5. Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Михненко А. М. *Енциклопедичний словник з державного управління* / За ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
6. Мельник Л. Г. *Основи стійкого розвитку*. Суми : Університетська книга, 2006. 366 с.
7. Родченко В. Б. *Місцевий розвиток : кращі практики та інструменти розумного зростання* : колективна монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2017. 212 с.
8. Максимчук М. В. *Інституціоналізація розвитку економіки регіонів України : теорія і практика* : монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2016. 394 с.
9. Петросянц В. З. *Стратегія регіонального розвитку в умовах інноваційних трансформацій економіки*. Москва : Экономика, 2011. 301 с.
10. Игошин А. Н., Черемухин А. Д. *Сущность экономического роста, его типы и измерители*. Вестник НГИЭИ. Вып. 5 (48). 2015. С. 53–60.
11. Руденский Р. А. *Антисипативное управление сложными экономическими системами : модели, методы, инструменты* : монографія. Донец. нац. ун-т, НИИ пробл. экон. динамики. Донецк : Юго-Восток, 2009. 257 с.

References

1. Berdanova, O. V., Vakulenko, V. M., Hrynychuk, N. M. (2013). *Regional development tools in Ukraine* [Instrumenty rehionalnoho rozvytku v Ukraini], NADU, Kyiv, 286 s. [in Ukrainian]
2. Grechanik, B. V., Vasilchenko, G. V., Kanadets, M. V. (2012). *Regional socio-economic policy* [Rehionalna sotsialno-ekonomichna polityka], Ivano-Frankivsk: IFNTUNH, 404 s. [in Ukrainian]
3. Ergunova, O. T. (2018). *Current trends and problems of territories development* [Sovremennye tendentsii i problemy razvitiya territorii], Izdatelstvo Uralskogo universiteta, Ekaterinburg, 168 s. [in Russian]
4. Porter, M. E. (2007). *Economic development of the regions* [Ekonomicheskoe razvitie regionov], Prostranstvennaya ekonomika, Moskva, No. 1, s. 108–132 [in Russian]
5. Surmin, Ju. P., Bakumenko, V. D., Mikhnenko, A. M. (2010). *Encyclopedic dictionary of public administration* [Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia; za red. Ju. Kovbasiuka, V. Troshhynskogo, Ju. Surmina], NADU, Kyiv, 820 s. [in Ukrainian]
6. Melnik, L. G. (2006). *Fundamentals of sustainable development* [Osnovy stiikoho rozvytku], Universytetska knyha, Sumy, 366 s. [in Ukrainian]
7. Rodchenko, V. B. (2017). *Local development: best practices and tools for smart growth: monograph* [Mistsevyi rozvytok: krashchi praktyky ta instrumenty rozumnoho zrostantia: monohrafiia], Drukarnia Madryd, Kharkiv, 212 s. [in Ukrainian]
8. Maksymchuk, M. V. (2016). *Institutionalization of region's economy development of Ukraine: theory and practice* : monograph [Instytutsializatsiia rozvytku ekonomiky rehioniv Ukrainy: teoriia i praktyka: monohrafiia], DU «Instytut rehionalnyh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», Lviv, 394 s. [in Ukrainian]
9. Petrosyants, V. Z. (2011). *The strategy of regional development in the conditions of economy innovative transformations* [Strategiia regionalnogo razvitiya v usloviyakh innovatsionnykh preobrazovaniy ekonomiki], Ekonomika, Moskva, 301 s. [in Russian]
10. Igoshin, A. N., Cheremukhin, A. D. (2015). *The essence of economic growth, its types and measures* [Sushchnost ekonomicheskogo rosta, ego tipy i izmeriteli], Vestnik NGIEI, No. 5 (48), s. 53–60 [in Russian]
11. Rudenskiy, R. A. (2009). *Antisipative management complex economic systems: models, methods and tools* : monograph [Antisipativnoe upravlenie slozhnymi ekonomicheskimi sistemami: modeli, metody, instrumenty: monohrafiia], Yugo-Vostok, Donetsk, 257 s. [in Russian]